

In pesem nas je spremljala na vseh naših potih. Na mitingih smo dramili z njo naše ljudi, v gozdu smo si z njo lepšali življenje in kadar nas je prijemalo malodušje, nam je dajala pogum. V pesmi je zaživela misel, ki nam je vedno tlela v podzavesti: ko bo konec, bo vse lepše, kot je bilo nekoč...

Karl Grabelšek-Gaber.

Hajka

Tole zgodbo iz poletja 1943. bi rad povedal, ker se mi zdi značilna za partizanstvo.

Evakuacija!

To je bilo edino povelje. Tovariš z mrtve straže je namreč pritekél javit, da so ardití pri roški žagi — deset minut od nas. Okrog tisoč mož. Ker se mračí, razpenjajo šotore. In takale besedica, evakuacija, je sprožila cel plaz. Tisto noč je bilo pri nas ko v mravljišču: brez besed in šuma smo mrgoleli krog bolnice. Težke ranjence smo nosili v bunker, z njimi svežo vodo, suho hrano. Lahki ranjenci so si pripravljali opremo in orožje za pokret. Srednje težkim so pomagali tovariši. Obvestiti je bilo treba sosednje edinice. Z dragoceno hrano v poseben bunker. Kuhar je pripravljál najpotrebnejšo posodo, delil suho hrano in sol. Bolničarji in bolničarke so revidirale malhe, če je v njih vse za prvo pomoč. Zdravnika sta odbirala inštrumente, morfij.

Okrog dveh ponoči je vsak opravil že davno naprej določeni posel. Tovariši, drug za drugim javljajo: v redu izvršil. Zdaj urejamo manj potrebne stvari. Knjige? Gredo z nami.

Čeprav poznamo Lahe, da ponoči ne bodo vohali okrog, postavimo straže. Ob prvem svitu bo pokret. V štirih vzporednih kolonah — zaradi sledi. Vsaka dobi smer in zbornó mesto na točki X.

Pokret. Štiri kolone ranjencev ob palicah, berglah, ob tovariših ali štuporamo na zdravih, vsi obvezani in v improviziranih kostumih iz odej — groteskna, skoraj pošastna slika v somraku jutrnjega gozda. Eni začno pešati, drugemu je popustila obveza, tretji je zlomil berglo, četrtemu je slabo. Kolone se trgajo, omahujejo in kakor niti se pretikajo med grmovjem in skalovjem v breg. S trdom in težavo prodiramo, prodiramo pa le. Toda kje je še greben in za njim pot, ki jo moramo čimprej prečkati, dan pa preteče narašča. Skratka: hajkamo. Ali kakor so partizani radi govorili: cvirn vlečemo.

Vsaka stvar ima kajpak svoj konec in ko je naposled zadnji ranjenec čez pot, vsi laže zadihamo. Še malo in ustavimo se v gozdu. Razpostavimo straže, razpošljemo patrole. Pri previjanju na prostem se borimo z roji muh. Ko je še ta opravek končan, poležemo po kadunjah, žvečimo prepečenec in

po malem vlečemo na ušesa. Počasi izkopljemo knjige. Ni nam sile — sedaj nas Lahi ne odkrijejo. Ej, šumica zelena!

Sicer pa moram preskočiti vse ljubeznivosti takega taborjenja, kajti naša zgodba se šele začne.

Naslednjega dne zarana fašisti odrinejo in proti večeru dobimo že obvestilo, da so se z Roga sploh umaknili. Z belimi vred jih je bilo 1000. Akcija je bila naperjena prav na roške vojne partizanske bolnice. — Torej pokret nazaj. Spet iste sitnosti kakor sem grede, samo v obratnem redu se vrši vse — kakor bi vrtel film narobe. Težke ranjence iz bunkerja, knjige romajo na police v baraki itd. Do treh zjutraj smo previjali in polegli pošteno utrujeni. Zbudil sem se šele, ko je že sonce sijalo. Popoln mir, nenavaden, celo v kuhinji še ni ropotanja. — Vsaka postojanka še spi kakor v Trnjuščici. Kuhar pa je le nekaj vlekel na ušesa. Nazadnje vstane in brž pokaže v hosto, kazalec druge roke dene na usta.

Kar s pograda sem jih gledal — Lahe namreč. Cela kolona, z mulami, mitraljezi. Trideset metrov od nas. Jasno je bilo, da nas obkoljujejo. Vprašanje samo, če je obroč na drugi strani že sklenjen. Nisem več premišljal: pod eno pazduho gojzerje, pod drugo pištolo in odhitim v bolniško barako, kakšnih trideset metrov stran. Ves čas vzporedno z laško kolono. Čakal sem samo, kdaj se bo vsulo. Potem v barako in kar se da mirno ukažem: popolna tišina, sovražnik v bližini. Takoj v kolone, smer kakor včeraj. Predvsem pa absolutna tišina. Vsakemu partizanu je znano, da ob takih prilikah porcije posebno rade trkajo druga ob drugo in da ta ali drugi brezupno zakašlja. Neka neroda je zlil vodo na ogenj, da je zacvrčalo in gost oblak pare se je vzdignil med drevje.

In kljub vsemu — nič. Skoraj si nisimo upali verjeti, vendar je kazalo, da nas vendarle niso opazili. Gledali smo sovražno kolono, ki je pač šla svojo pot in nobenih znakov ni bilo, da se na kar koli pripravljajo. Mule so drobile po ozki stezi, ljudje so jih preklinjali ali pa apatično korakali, kakor je pač navada med pohodom. In medtem ko so naši ranjenci ropotali s porcijami in štorkljali z berglami po hosti, je šla mimo nas kolona izvrstno oboroženih mož, ne da bi nas opazili. To je bilo mogoče samo, ker smo vedno zabrisavali vsako najmanjšo sled za seboj. Dan za dnem so naši fantje nosili hrano, deske itd. v bolnico — kamuflator pa je pometal listje, sadil smrečice, pulil pohojene rastlinice, sejal igle in drobir. Ob stezi, po kateri so šli ardit, smo morali podreti nekaj dreves za gradbeni material. Izdajalske bele šture smo potem s hipermanganom rjavo pobarvali — če ne bi jih gotovo opazili.

Seveda smo še nekaj dni prebili na prostem, toda zdaj so bile patrole naše bolnice stalno za petami sovražniku, ki so ga Tomšiči že drugega dne pošteno nažgali ne daleč od nas.

Hajka je za nami. Kaj pomeni za partizana teh pet črk — hajka — je težko povedati. Zoprni je, težave, skrajne napore, zraven pa humor, ki ga razume spet samo tisti, ki je doživel pozvanjanje s porcijami ob najstrožji tišini zaradi neposredne bližine sovražnika in kdor je Lahe, ki iščejo bolnico, „nارفال“ s hipermanganom.

Hajka je za nami, to pot jo je bolnica še odnesla... *Andrej Župančič.*

Zato se držimo, krepko se držimo! Kar naprej partizani!

V zgodnjem pomladanskem dnevu leta 1944. sem šel sam po dolgi poti čez Blatni klanec na Dolenjskem. Kljub soncu in vedremu nebu, kljub veselemu petju drobnih ptic se nisem mogel znebiti temnih misli in neljubih spominov in zdelo se mi je prvič v teh težkih dneh, da je moja volja klonila. Zgrozil sem se ob tej zavesti in sram me je bilo sam pred seboj. Še sedaj pomnim, kako sem tesneje oprijel puško in pospešil korak.

„Do poldne moram dospeti v našo tehniko,“ sem si dejal, „saj me Dušan in Zdravko že gotovo težko pogrešata.“

Hitel sem, preskakoval mlakuže in se poganjal preko podrtega drevja, ki je ležalo še od zadnjega artilerijskega obstreljevanja razsekano in polomljeno po vijugastem kolovozu. Zopet so se mi vrnille misli k bolničarki, ki je padla za Trebelnem. Belogardisti so ranjeno slekli, ji vrezali na prsa srp, kladivo in zvezdo, potem pa jo ubili.

„Zveri, zveri!“ sem glasno ponavljal in razmišljal, kaj je bilo v teh bitjih, ki so zmožna takega grozodejstva.

Ali bi kdo razumel? Ali mi bo kdo verjel, če dočakam konec vojne in komur si bodi, ki ni bil tu, opišem ta zločin? Ne. Dejal bi: „Ljudje niso zmožni tega.“ Res. Ljudje niso zmožni, še zveri ne. Zato tega niso storili niti ljudje niti zveri — storili so to fašisti.

Tedaj sem globlje, mnogo globlje kakor kdaj koli poprej doumel fašizem. Tako sem razglabljal vse dotlej, dokler nisem obstal pri grobu dveh partizanov, ki sta padla na tistem mestu že pred meseci. Nad njuno gomilo so dekleta iz vasi postavile desko z napisom: Slava junakoma, ki sta padla za našo domovino! Dvignil sem pest v pozdrav, popravil desko, ki jo je veter nagnil, in odšel. Nikogar nisem srečal in tudi iz doline nisem dojel glasu, ki bi mi odvrnil misli drugam. V meni je počasi jeklenelo...

„O, da bi postalo jeklo, da bi se nikdar ne omehčalo!“

Spustil sem se po rebri, stopil iz gozda in zavil med vinograde in trate. Tam spodaj v Češnjevku je dremala naša bajta, naša okrožna tehnika.

*